

ELEKTRIČNE MAŠINE 1

Vrste električnih mašina:

1. Transformatori
2. Mašine jednosmerne struje

Profesor s.s.: Dr Zorica Bogicevic, dip.inz.el.

Saradnik u nastavi: Milan Tomović,

dip.inz.el.

Eelektrične mašine 1 (predispitne obaveze)

- **Predavanja** 10, obavezno
- **Numer. Vežbe** 10, obavezno
- **Lab. vežbe** 15, predispitna obaveza
- **Proračun tr.tr.** 15, predispitna obaveza
- **Seminarski rad** 5, izborno
- **Kolokvijum I** 15,
- **Kolokvijum II** 15,
- **Kolokvijum III** 15,

Ukupno

100

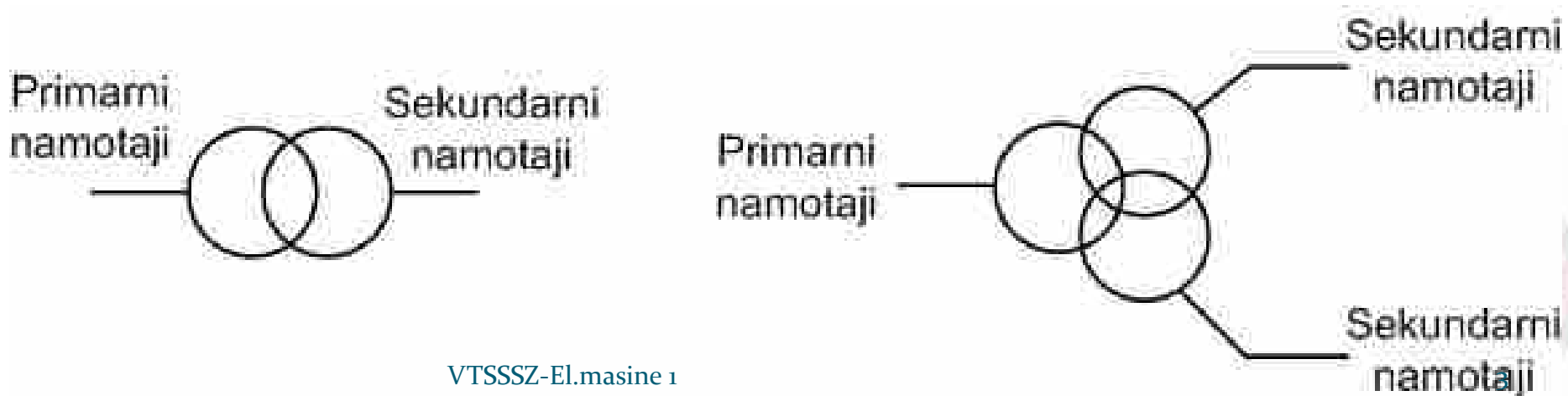

1.1 Primena i vrste transformatora

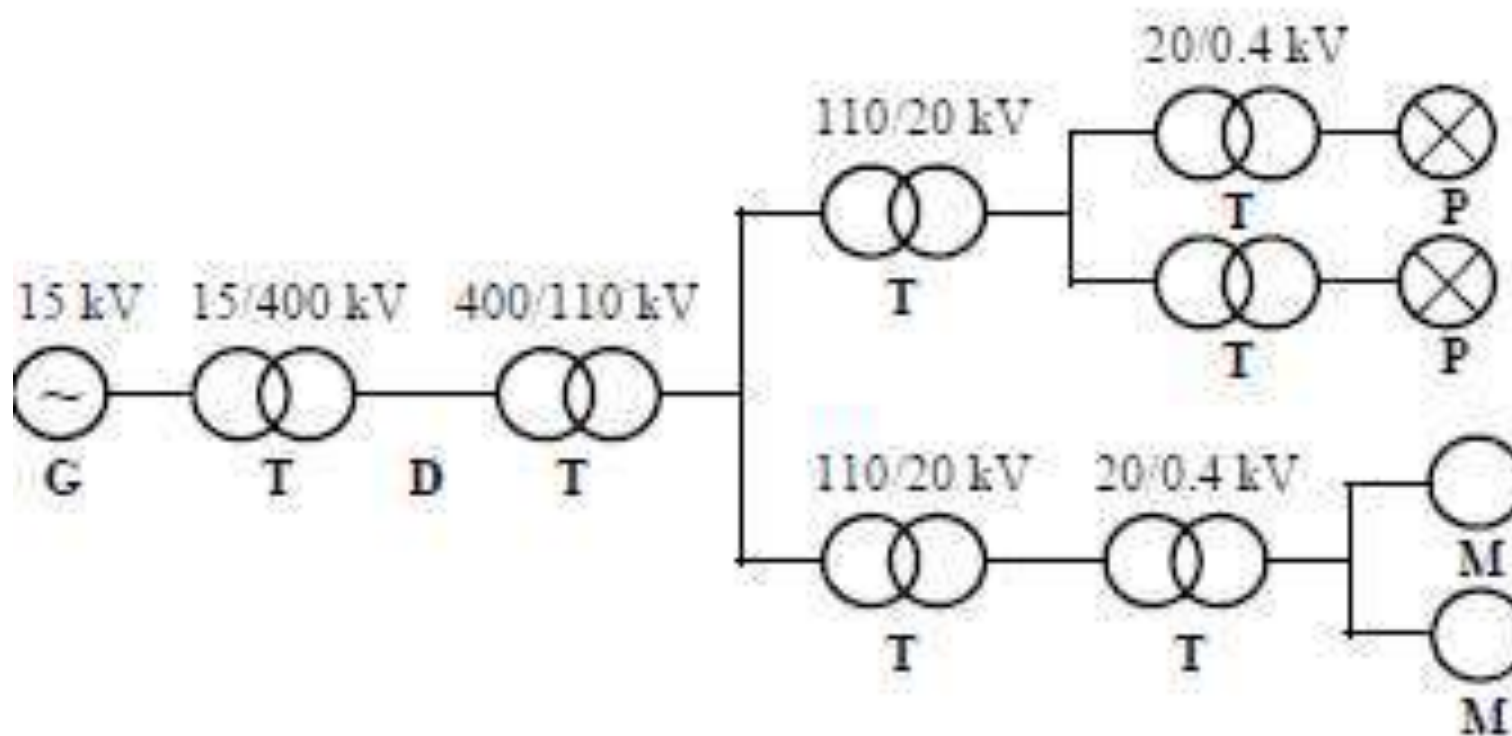
-Transformator je statički elektrotehnički aparat (obavlja funkciju podizanja ili spuštanja napona na koji je priključen ali se unapred izradjuje za jednu od ove dve funkcije).

-Jednofazni ili višefazni (trofazni transformatori)

-Najrasprostanjeniji elektromagnetni aparat

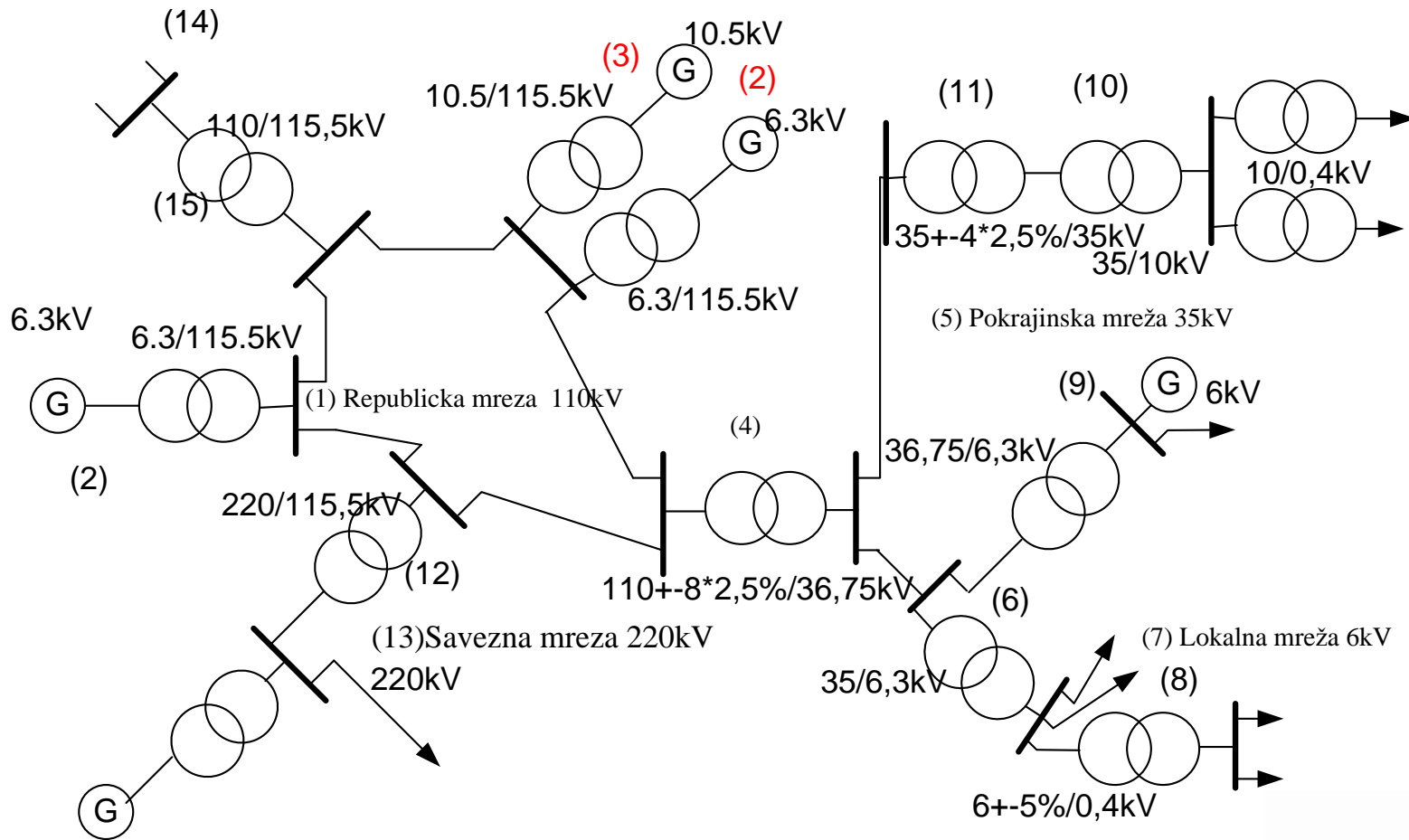
1.1 Primena i vrste transformatora

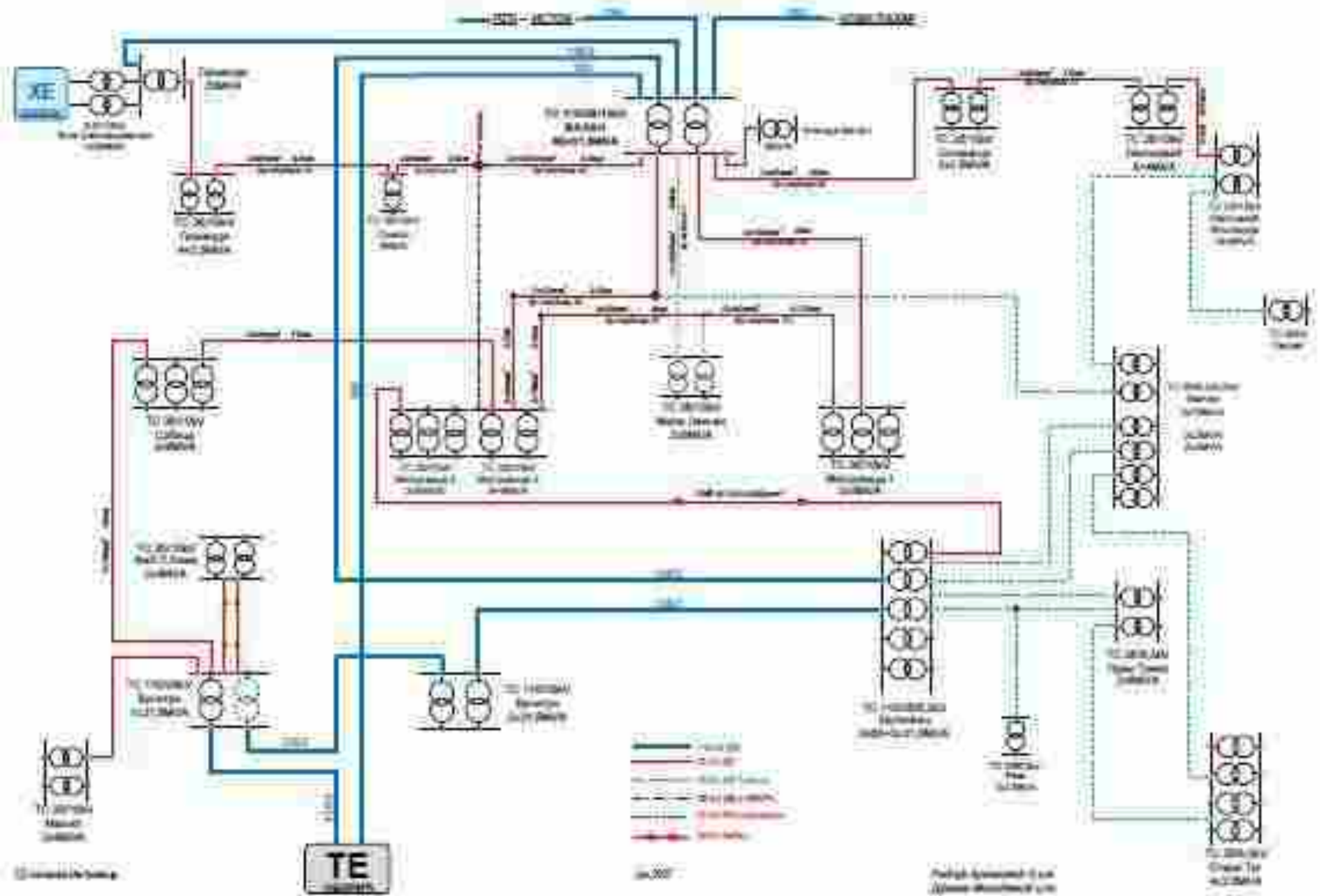
Transformiranje napona u elektroenergetskom sistemu

1.1 Primena i vrste transformatora

ЈЕДНОПОЛНА ШЕМА 110 и 35 kV МРЕЖЕ

VTSSSZ-El.masine 1

1.2 Nominalni podaci transformatora

• KORISNA I UTRISENA SNAGA, STEPEN ISKORISCENJA

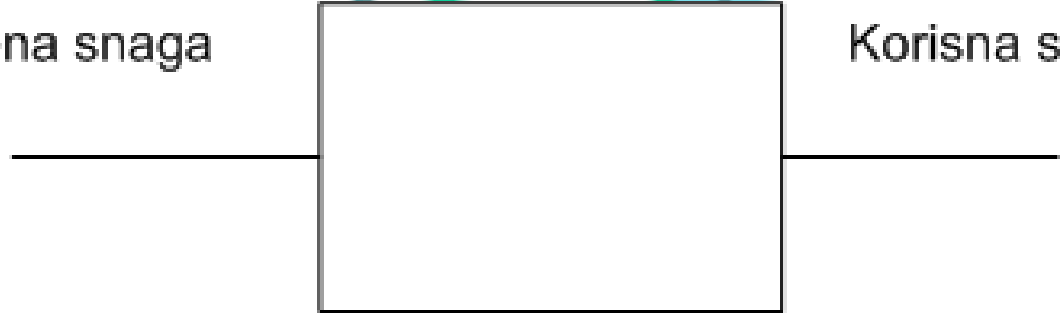
- Ime proizvođača,
- Oznaka tipa transformatora, proizvodni broj transformatora,
- Nominalni primarni napon, napon na koji se priključuje ulazni namot (linijska vrednost)
- Nominalni sekundarni napon, napon koji nastaje u P.H. na izlaznim namotajima.
- Nazivna frekvencija, frekvencija za koju je TR napravljen
- broj faza,
- Nominalna snaga, prividna snaga koju TR daje nominalnu izlaznu struju uz dati ulazni napon i frekvenciju, snaga kojom TR može biti trajno opterećen a da ne dodje do pregrijavanja namotaja.

Utrosena snaga

Korisna snaga

Primer

- Transformator prima na ulazu snagu od 1000kW a na izlazu daje snagu od 985kW.

Odrediti gubitke snage i stepen iskorišćenja.

1.2 Nominalni podaci transformatora

- **Nominalna primarna struja**, struja na ulaznim krajevima TR određena ulaznom snagom i naponom.(linijska vrednost)
- Nominalna sekundarna struja**, struja na izlaznim krajevima TR, (linijska vrednost), izracunava se na osnovu nomin. snage i nomin. izlaznog napona.

- Podaci u vezi s kratkim spojem transformatora** $uk\%$
- **Stanje izolacije prema nominalnom naponu** (i termička klasa izolacije kod suvih transformatora),
- **Oznaka vrste transformatora s obzirom na način spajanja na mrežu** (transformator ili autotransformator) i oznaka spoja,
- Masa transformatora**,
- **Godina izrade**,
- **Oznaka načina hlađenja prema vrsti rashladnog sredstva koje hladi namot**, načinu njegovog strujanja.

Primer

- Za trofazni transformator prividne snage $S_n = P_{sn} = 400 \text{ kVA}$, nominalni linijski naponi, primarni $U_n' = 10000 \text{ V}$ i sekundarni pri praznom hodu $U_0'' = 400 \text{ V}$.

Kolika je nominalna primarna i sekundarna struja?

1.2 Nominalni podaci transformatora

1.OZNAKA	2.OZNAKA	3.OZNAKA	4.OZNAKA
Hladjenje namotaja transformatora		Hladjenje spoljnjeg suda transformatora	
Vrsta sredstva	Nacin strujanja	Vrsta sredstva	Nacin strujanja

-ONAN

-ONAF

-AN

-ANAN

-AF

-ODWF

1.2 Nominalni podaci transformatora

Oznaka vrste hladjenja transformatora se sastoji od 2 ili 4 slova
(prema vrsti i nacinu strujanja rashladnog sredstva)

Vrsta rashladnog sredstva	Oznaka
Mineralno ulje (zapaljiva sintetička izolacijska tečnost)	O
Nezapaljiva sintetička izolacijska tečnost	L
Plin	G
Voda	W
Vazduh	A

Oznake za nacin strujanja rashladnog sredstva	Oznaka
Prirodno	N
Prisilno	F
Kombinovano-dvostruko	D

1.2 Nominalni podaci transformatora

RADE KONČAR TRANSFORMATOR

Tip 3TB N 50-12/8   Broj 900003   Godina 1982

Snaga 50 kVA

1 10500

Broj faza 3   Spoj Yzn5

2 10250

Frekv. 50 Hz   Si 12

3 10000   400/231 V

u_k 4%   Hladenje ONAN

4 9750

Kl. izol.   Aktivni dio t

5 9500

Transportna masa

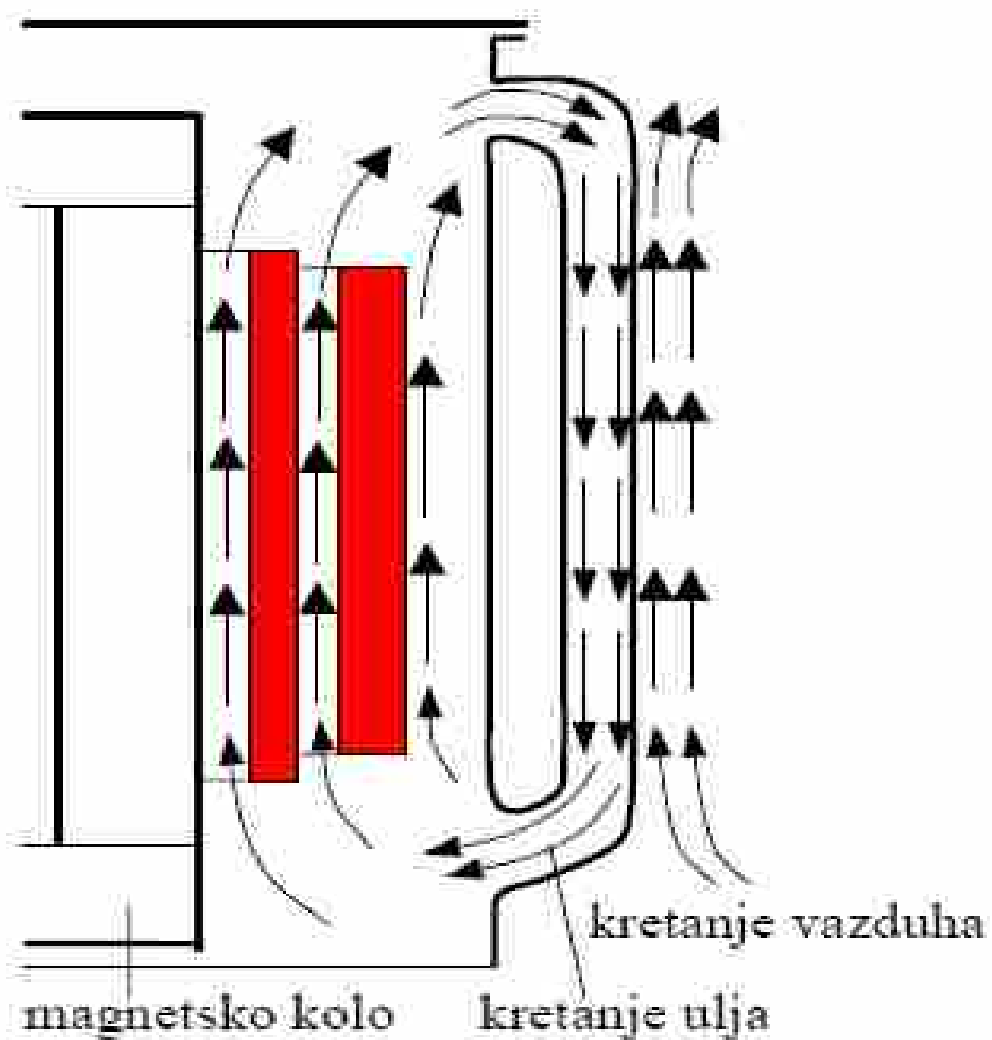
Ulje 0.084 t   Ukupno 0.401 t

1.2.1 Vrste transformatora prema načinu hlađenja

Transformator se zagrejava zbog prisutnih džulovih i dodatnih gubitaka u navojima i gubitaka usled histereze i vrtložnih struja u magnetnom kolu

Prema načinu hlađenja razlikujemo transformatore sa:

- a) prirodnim strujanjem vazduha ili ulja
- b) prinudnim strujanjem vazduha ili ulja

šlika 1-23 Cirkulacija ulja u sudu i vazduha spolja

Da bi se poboljšalo hlađenje kod velikih transformatora snage preko 10MVA, primenjuje se prinudno strujanje vazduha ili ulja.

Upotrebom ventilatora ili pumpi

1.3 Osnovni elementi i konstrukcija transformatora

- Magnetno kolo;
- Električno kolo;
- Pomoćni delovi i pribor.

Dilatacioni sud ima višestruku namenu:

1. Odvaja ulje u transformatoru od spoljnog vlažnog vazduha;
2. Prikuplja vlagu;
3. Omogućava “disanje” ulja u transformatorskom sudu kada se ulje zagreva i hladi;
4. Služi kao rezerva ulja;
5. Kontrolise nivo ulja- na konzervatoru se postavlja pokazivač nivoa ulja (od celona- providan, nesalomiv i nesagoriv).

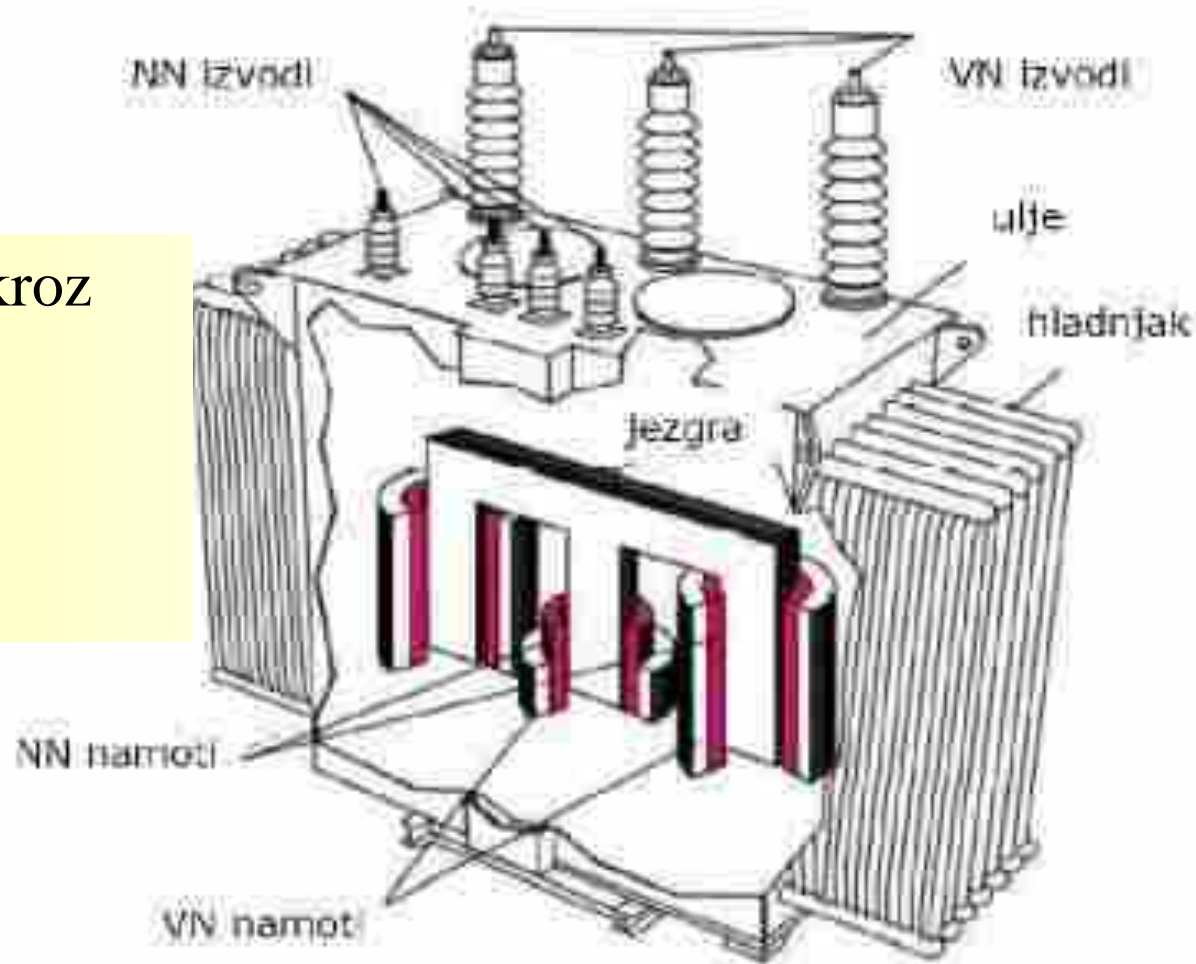
Transformatorsko ulje koristi se kao izolaciono i rashladno sredstvo, koje treba da ima sledeća svojstva:

1. Ne sme da sadrži kiseline jer one deluju korozivno na magnetno kolo i izolaciju navoja;
2. Mora da ima malu viskoznost kako bi se toplota brzo provodila do zidova suda;
3. Ne sme da sadrži nikakve čvrste materije (papir, pamuk, drvo i sl.) jer mu to smanjuje izolaciona svojstva;
4. Ne sme da sadrži vlagu jer mu ona smanjuje probojnu čvrstoću (oko 0,01% vlage smanjuje probojnu čvrstoću za 50%).

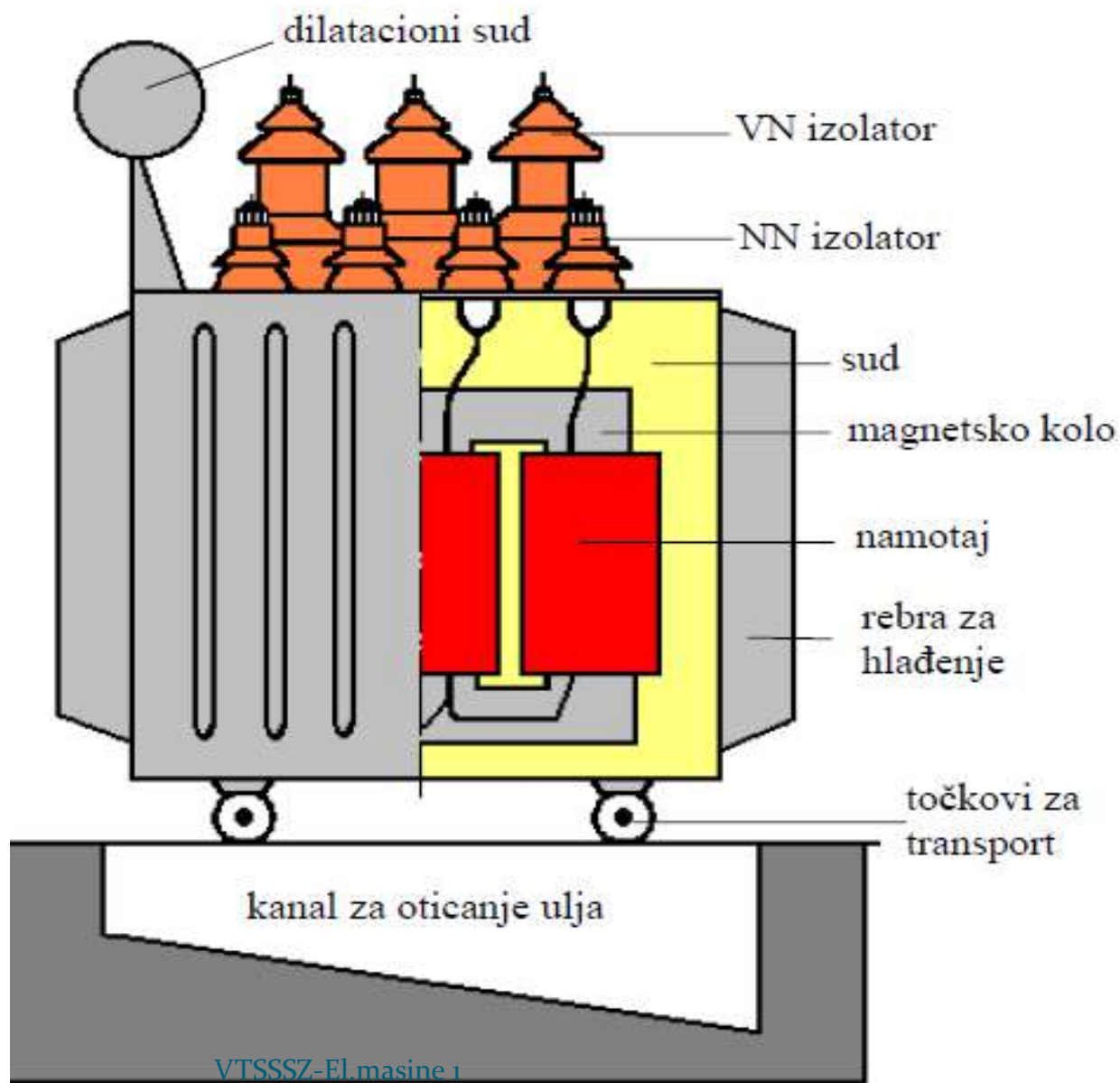
5. Mora imati visoku temperaturu zapaljivosti, koja je veća od radne temperature (temp. uljne pare treba da bude iznad 150° C);
6. Treba da ima vrlo nisku temperaturu zaledjivanja da bi bilo dovoljno tečno i na najnižim temperaturama;
7. Probojna čvrstoća novog ulja mora iznositi najmanje 125kV/cm , a kod trafoa u pogonu 80kV/cm ;

Kod trafoa za visoke napone ulje mora imati probojnu čvrstoću 200kV/cm

Krajevi navoja se izvode kroz poklopac do priključnih zavrtnja. Oni moraju u odnosu na poklopac i uzajamno biti izolovani

1.3 Osnovni elementi i konstrukcija

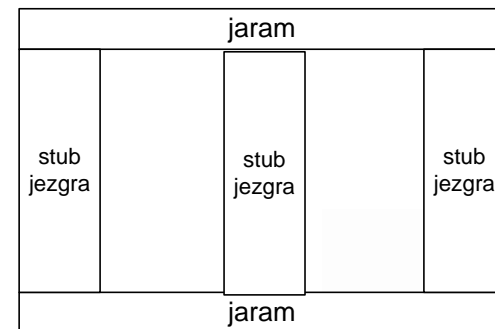
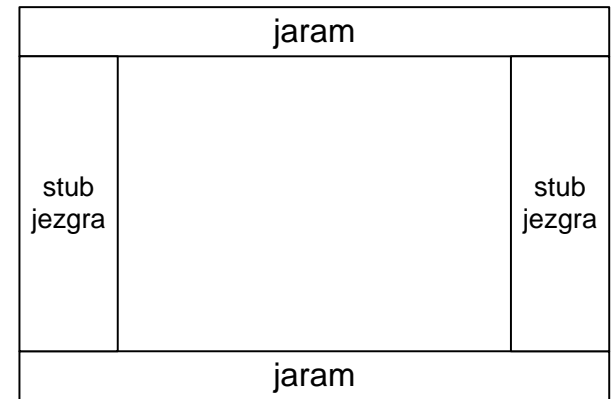

1.3.1 Osnovni elementi i konstrukcija – magnetno kolo (JEZGRO)

- stubni i
- ogrnuti transformatori

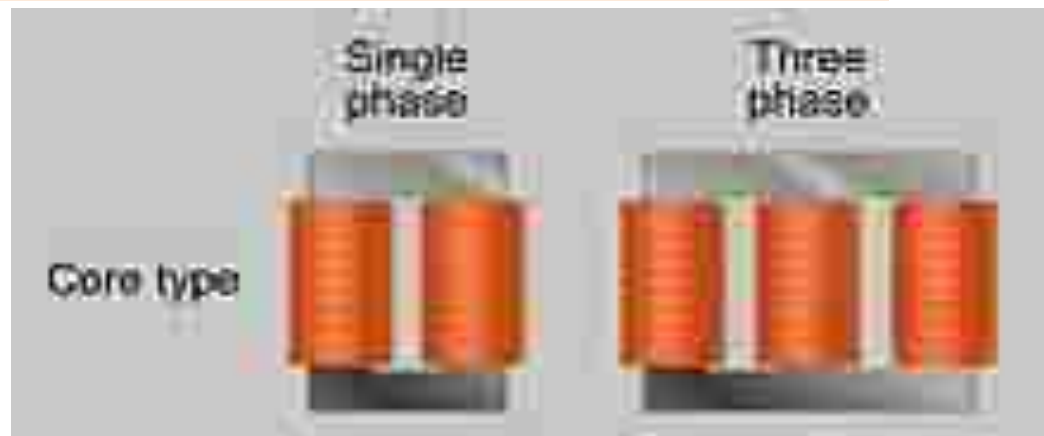
Jezgro transformatora sastoji se iz:

- stubova koji nose namotaje i
- jarmova koji povezuju stubove.
- prozor jezgra (otvor izmedju stubova i jarma) sluzi za smestaj namotaja.

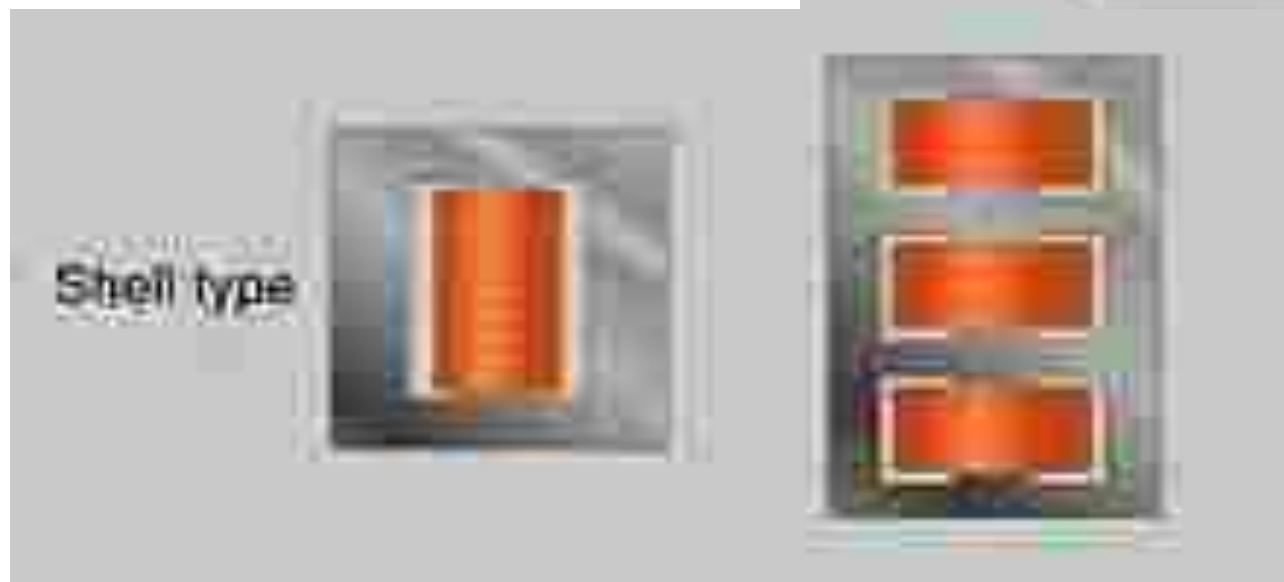

Prema obliku magnetnog kola razlikujemo:

1. Stubne i
2. Ogrnute(oklopne) transformatore

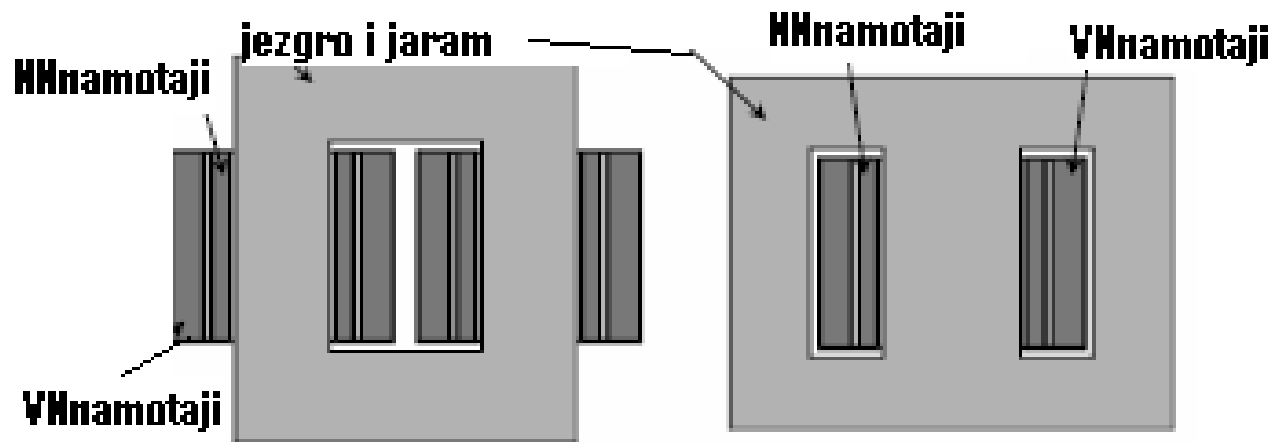

stubni transformatori

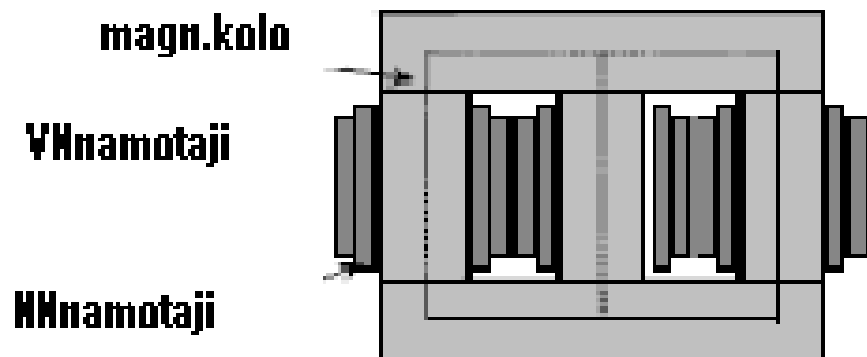
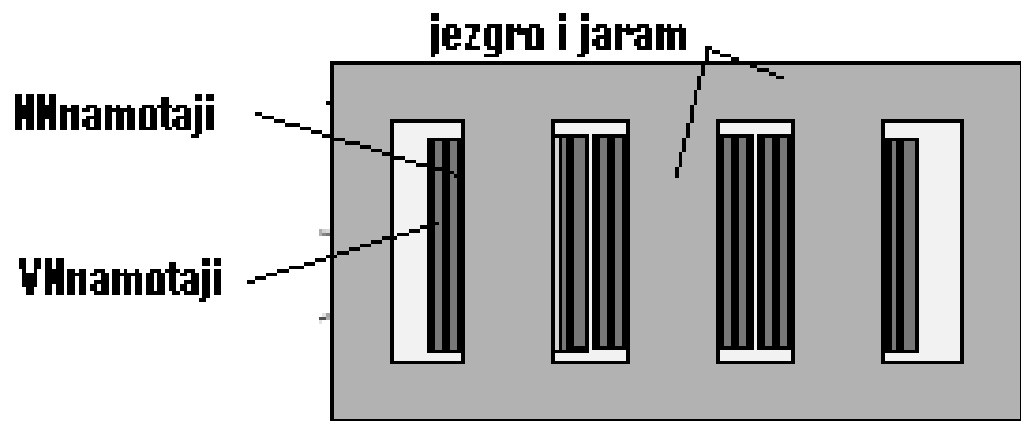
1.3.1 Osnovni elementi i konstrukcija – magnetno kolo (JEZGRO)

jednofazni transformator

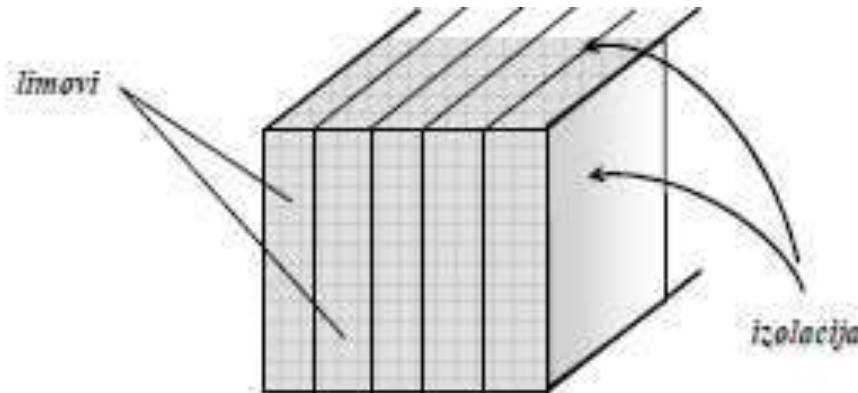

1.3.1 Osnovni elementi i konstrukcija – magnetno kolo (JEZGRO)

1.3.1 Osnovni elementi i konstrukcija – magnetno kolo (JEZGRO)

- Magnetno kolo se gradi od Fe (mali mag.otpor)
- Tanki transformatorski Fe-limovi su debljine 0.35mm i legirani sa 4-4.8% Si.
- Sa jedne strane lima se stavlja izolacija (tanka hartija 0.02mm, sloj emajla 0.02mm ili vodenog stakla 0.015mm)

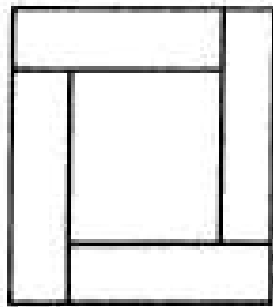

VTSSSZ-El.masine 1

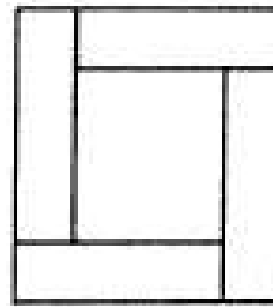

1.3.1 Osnovni elementi i konstrukcija – magnetno kolo (JEZGRO)

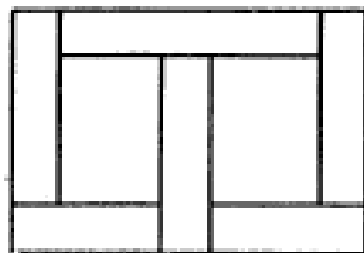
- Slaganje limova u jezgru

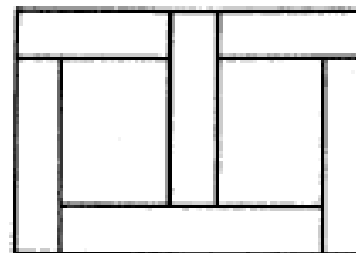
1. sloj

2. sloj

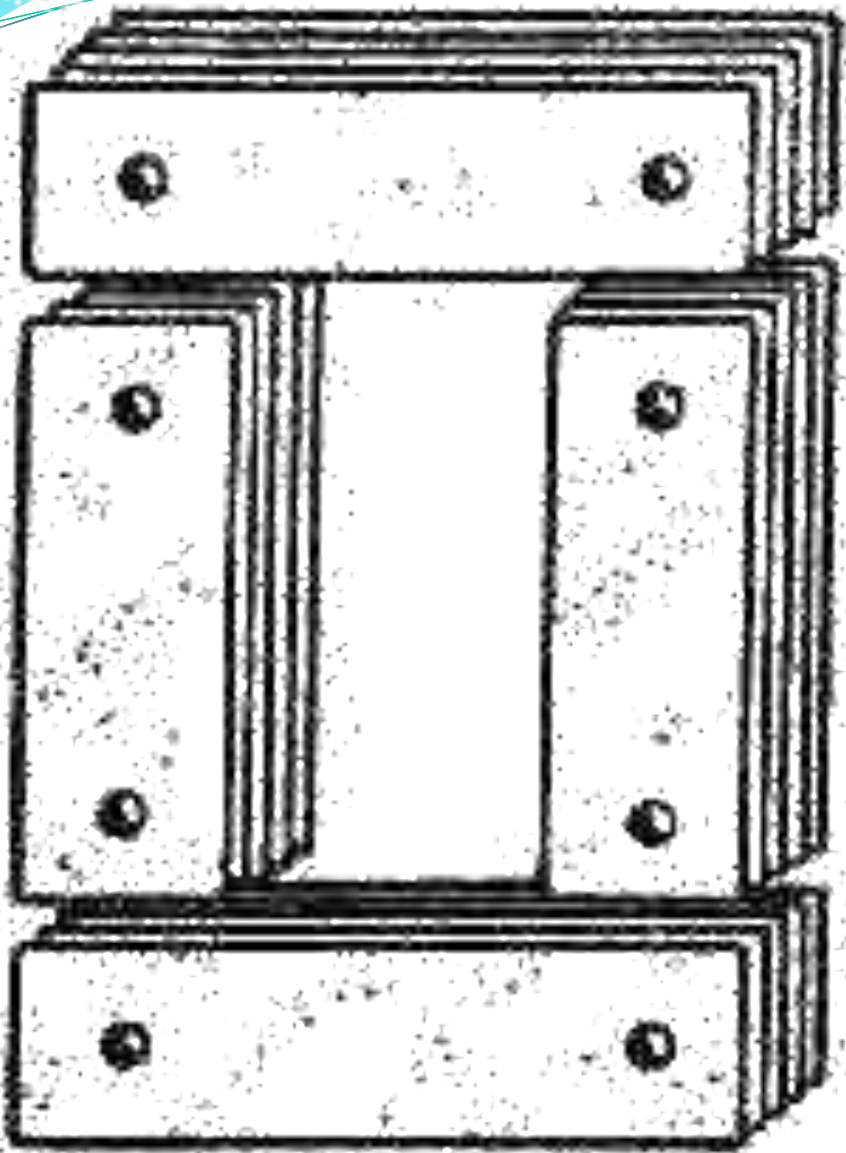
1. sloj

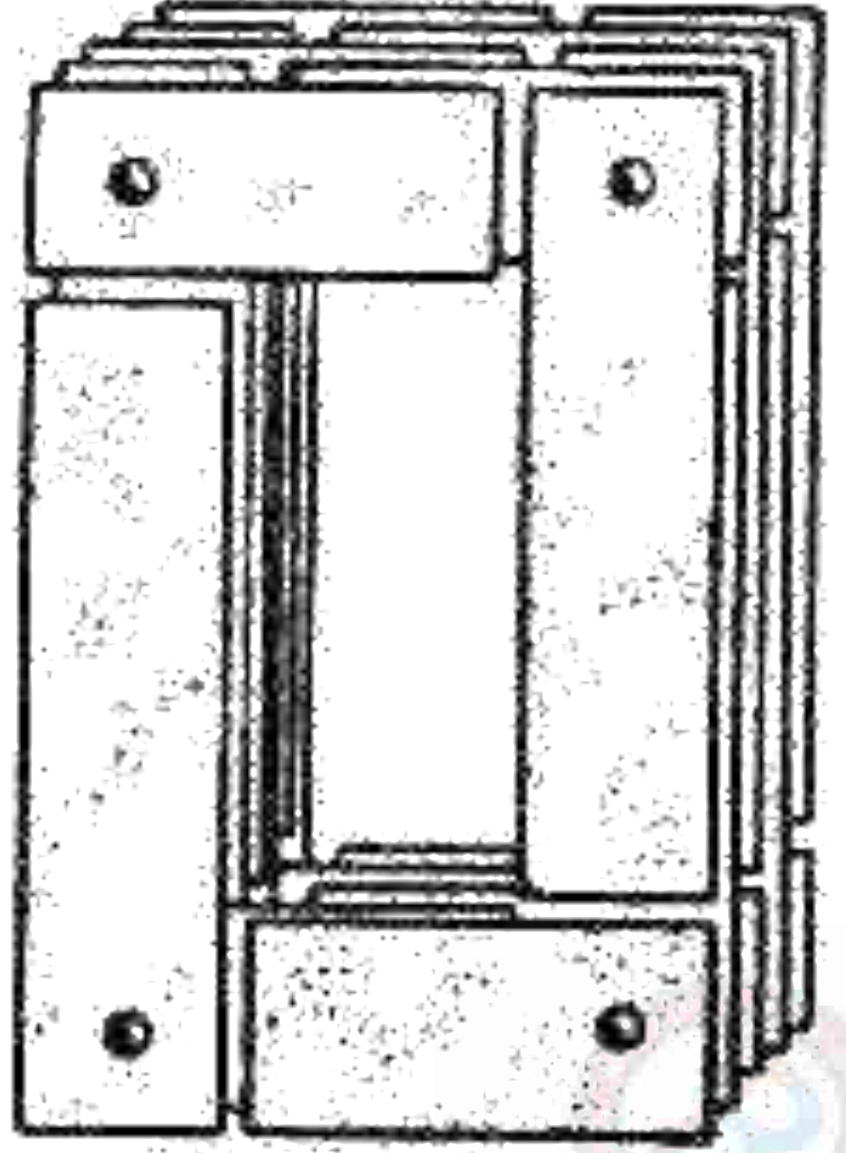
2. sloj

21

31

VTSSSZ-El.masine 1

1.3.1 Magnetno kolo (JEZGRO)

1.3.1 Osnovni elementi i konstrukcija – magnetno kolo (JEZGRO)

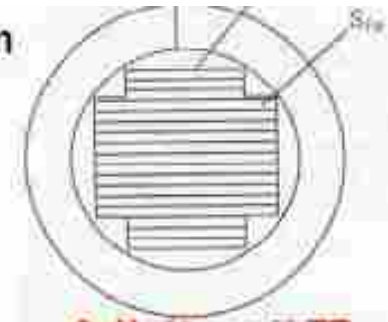
Jezgro magnetnog kola najčešće se slaže da bude u upisnom krugu i da ima stepeničastu formu.

Koeficijent ispune gvožđa:

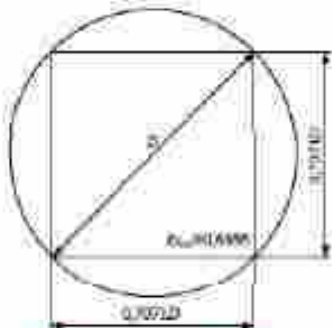
Koeficijent ispune kruga:

$$K_{Fe} = \frac{S_{Fe}}{S} = 0.945 \div 0.96$$

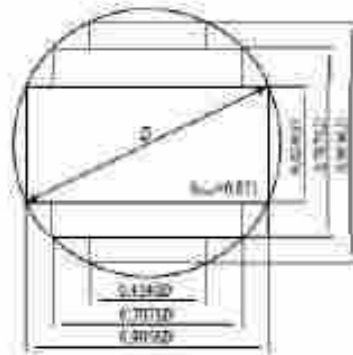
$$\alpha_{Fe} = \frac{S_{Fe}}{S_0}$$

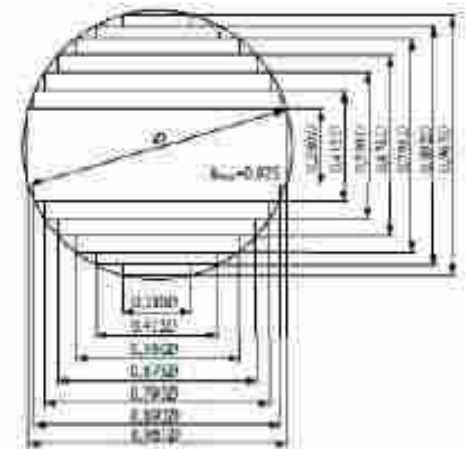
2. Nešto veći TR

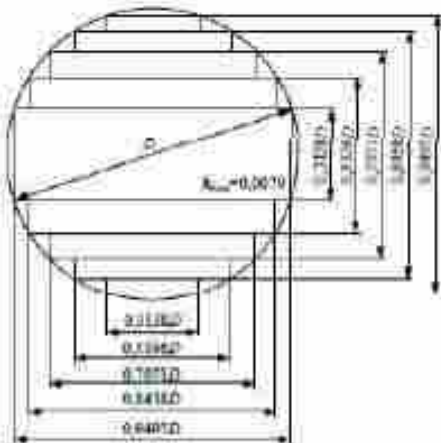
1. Najmanji TR

3. Srednji TR

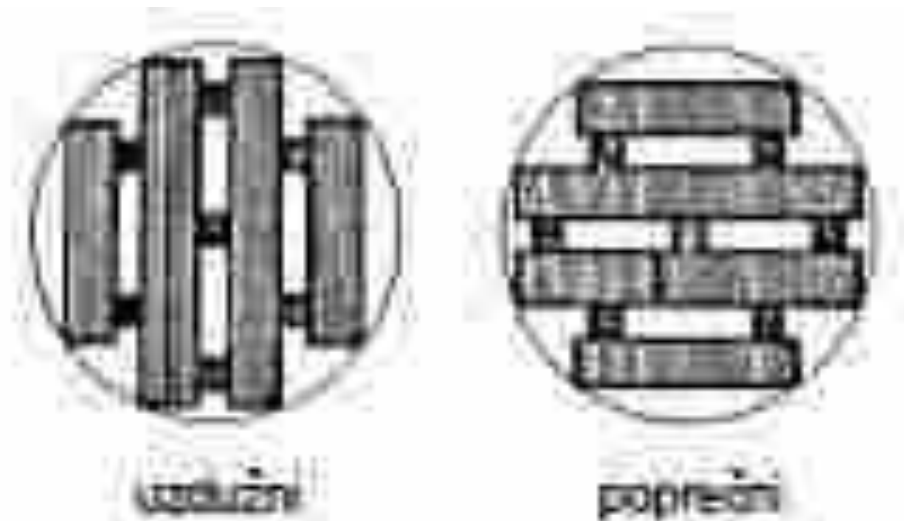
← 4. Najveći TR →

1.3.1 Osnovni elementi i konstrukcija – magnetno kolo (JEZGRO)

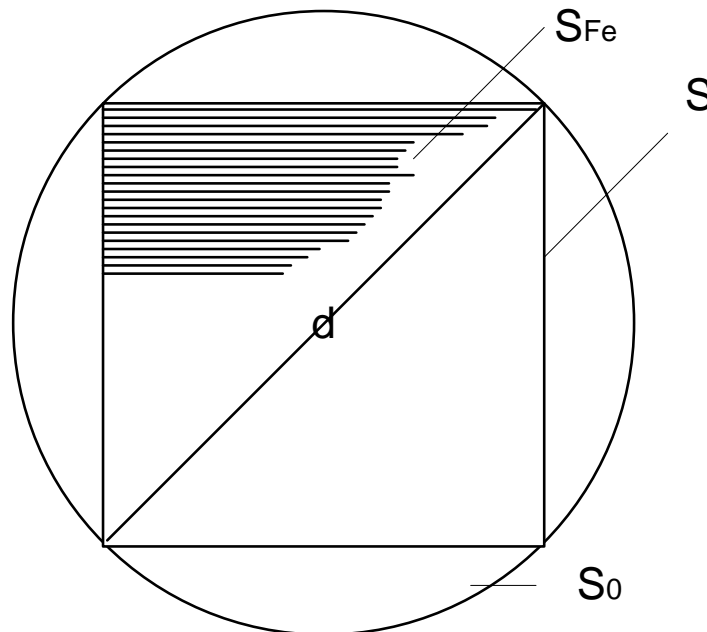
- Jezgra velikih TR se prave sa kanalima za cirkulaciju rashladnog sredstva
- Kanali za hladjenje u jezgru mogu biti:
  - uzduzni i
  - poprecni

Kanali u jezgri za cirkulaciju rashladnog sredstva

1.3.1 Osnovni elementi i konstrukcija – magnetno kolo (JEZGRO)

- Sacinilac ispune kruga α_{Fe}
- Sacinilac ispune gvozdjem k_{Fe}

$$\alpha_{Fe} = S_{Fe} / S_0$$

$$k_{Fe} = S_{Fe} / S$$

1.3.1 Osnovni elementi i konstrukcija – magnetno kolo (JEZGRO)

Vrsta lima i izolacije	sacinilac kfe
Toplovaljani lim izoliran svilenim papirom	0,85
Toplovaljani lim izoliran lakom	0,89
Toplovaljani lim izoliran vodenim staklom	0,91
Hladnovaljani lim izoliran anorganskom izolacijom	0,96

1.3.1 Osnovni elementi i konstrukcija – magnetno kolo (JEZGRO)

- **Sacinilac ispune kruga** zavisi od jacine stezanja limova, broja stepenica preseka i njihovih dimenzija kao i od eventualnih kanala za hladjenje.

- Za jednu stepenicu

$$\alpha_{Fe} = S_{Fe} / S_o = 0.788$$

- Za dve stepenice

$$\alpha_{Fe} = S_{Fe} / S_o = 0.83$$

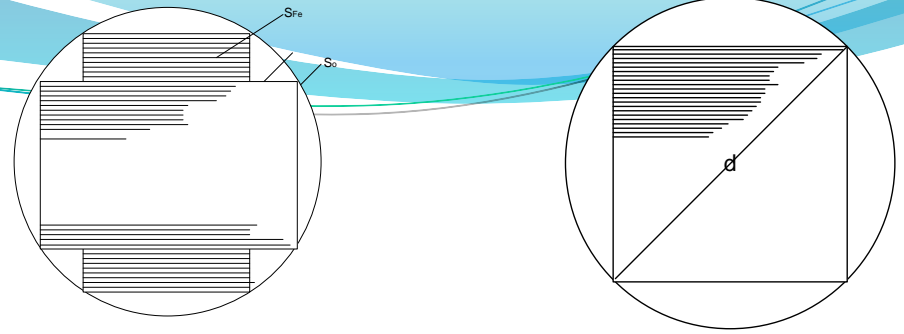

1.3.1 Osnovni elementi i konstrukcija – magnetno kolo (JEZGRO)

- Jezgra TR se nakon slaganja stegnu u čvrsto telo
- To je potrebno da se izbegne brujanje (zujanje)
- Sila stezanja po jedinici površine je 10 000 000 N/m.
- Kod malih TR jezgro se bandažira vrpcom
- Kod velikih TR limovi se zatežu šrafovim.

Primer:

- Transformatorsko jezgro ima kvadratni presek, dužina stranice je 11,9cm. Izračunati sačinilac ispune gvoždjem (k_{Fe}), sačinilac ispune kruga (α_{Fe}) i maksimalni fluks ako je $S_{Fe}=0.011 \text{ m}^2$ a maksimalna vrednost magnetne indukcije na preseku 1T (označite na slici, S_{Fe} , S i S_0).
- Transformatorsko jezgro ima krstasti presek, dužina stranice je $a=2\text{cm}$ $b=1\text{cm}$. Izračunati sačinilac ispune gvoždjem (k_{Fe}), sačinilac ispune kruga (α_{Fe}) i maksimalni fluks ako je $S_{Fe}=0.0002 \text{ m}^2$ a maksimalna vrednost magnetne indukcije na preseku je 1T (označiti na slici, S_{Fe} , S i S_0).

Primer

Magnetno kolo energetskog transformatora, $f=50\text{Hz}$ ima dimenzije prema slici. Odrediti:

-Aktivni presek jezgra i jaram ako je sacinilac ispune gvozdjem $k_{\text{Fe}}=0.92$

-Masu gvozdja jezgra i jarma, ako je $\rho=7600\text{kg/m}^3$

